

كەي ھەناردە كىردنى نەوت بۇ بەندەرى جەيھان دەستىپىدە كاتەوہ؟

02-10-2023

نووسەرەكان

مەحموود بابان

كورتە : ئىستا رۇژانە و بەتېكرا لە 13 كىلگەي نەوت و كىلگەي گازى كۆرمۇر كە نەوتى كۆندىنسەيت لەگەل گاز بەرھەمدەھىنرېت، ئاستى بەرھەمھىنان گەيشتوووتە نىكەي 220 ھەزار بەرميل نەوتى رۇژانە، كە ھەناردەي پالاوگە نىوخۇيەكان دەكرېت و لەنىوخۇدا دەفروشرېت.

نيوئەپراستى مانگى رابردوو گىفتوگۇ و ھاتووچۇ زۇر لەنيوان لايەنە تەكنىيەكانى ھەولير - بەغدا - ئەنقەرە ھەبوو بۇ گەبىشتە نىكەوتن و ھەناردەكردنەوھى نەوتى ھەريىمى كوردستان لەرنگەى بەندەرى جەيھانەوھ. ھەر لەو رۇژانەدا، كۆبوونەوھى وەزارەتى سامانە سرووشتىيەكان و كۆمپانىيا نيودەولتەتيەكانى نەوت IOC بەرپۆھەچووھ و تىدا داواكراوھ لە كۆمپانىياكان نامادەكارى بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ بەن، ھەريۆيەش لەم رۇژانەدا كارمەندى تەكنىك كارى كۆمپانىياكان بانگھىشتىكرائونەتەوھ. ھەرچەندە كات و رۇژ ديارينەكراوھ، بەلام بەپى گىفتوگۇكان بووبىت، زۇرناخايەنيت كە نەوت ھەناردە دەكرىتەوھ.

ئەم گىفتوگۇيانەش لەدواى گوتەكانى محەممەد شىاع [سوودانى لەنيويۇرك](#) (2023-9-20) ھات كە ناماژەى بەوھەرد " كە نامادەيە بۇ خىرا ھەناردەكردنەوھى نەوت و جياكردنەوھى كەيسە ياسايىبە بەردەوامەكانى نيوان عىراق و توركيا لە بابەتى ھەناردەكردنەوھى نەوت."

ئىستا رۇژانە و بەتئىكرا لە 13 كىلگەى نەوت و كىلگەى گازى كۆرمۇر كە نەوتى كۆندىنسەيت لەگەل گاز بەرھەمدەھىنرەت، ئاستى بەرھەمھىنان گەبىشتووھتە نىكەى 220 ھەزار بەرمىل نەوتى رۇژانە، كە ھەناردەى پالاوگە نيوخۆبىيەكان دەكرىت و لەنيوخۇدا دەفرۇشريت.

بەپى زانيارىيەكان، لە كۆبوونەوھ تەكنىيەكان و كۆبوونەوھەكانى دىكەى نيوان لايەنە جياوازەكانى پىشەسازى نەوتى ھەريىمى كوردستاندا، ھەموو ئاراستەى گىفتوگۇكان بەرھەو كوردنەوھى قوفلى بۇرى ھەناردەكردنى نەوت بووھ لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ، بەلام دوو پرسى سەرەكى لە پەيوەست بە ھەناردەكردنەوھى نەوت لەئارادايە، يەكەمىان ئەوھەبە كە ئايا كۆمپانىيا نيودەولتەتيەكان بەو بەرى عىراق وەك خەرجى بەرھەمھىنان بۇى ديارىكردوون رازى دەبن يان نا؟ دووھمىشيان لايەنە تەكنىيەكانە كە بەھۇى ئەوھى كىلگە نەوتىيەكانى ھەريىمى كوردستان بە سرووشتى نەوتەكە سەرناكەوئىت و پىويستى بە ترۇمپايە (پەمپ) بۇ دەرھىنان، ئەوا بەلايەنى كەمەوھ، دووبارە بەرھەمھىنانى نەوت پىويستى بە يەك تاوھكو سى ھەفتە دەبىت.

لەزەدا ھەلۆھستەيەك لەسەر ئەگەرەكانى ھەناردەكردنەوھى نەوت و ئاستى بەرھەمھىنانى نەوت لە كىلگە نەوتىيەكان بۇ نيوخۇ دەكەين و سەرنجى سەرەكى لەسەر ئەو پرسىارە دەبىت كە بۇچى پىويستە ھەناردەى نەوتى ھەريىمى كوردستان لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ دەستپىيەكاتەوھ؟

كەى ھەناردەى نەوتى ھەريىمى كوردستان دەستپىدەكاتەوھ ؟

دواى زيادبوونى ناكۆكيەكان لەسەر پشكى ھەريىمى كوردستان لە ياساى بودجەى 2023ى عىراق و چارەسەركردنى بەشئوھى قەرز لەلايەن محەممەد شىاع سوودانىيەوھ پىش سەفەرەكەى بۇ نيويۇرك و گەبىشتى 500 مليار لەو 700 مليارەى كە بۇ مانگانە دانراوھ، دانوستاندنى چرى سى لايەنى تەكنىيە كۆمپانىياى سۆمۇ، بۇتاشى توركى و سامانە سرووشتىيەكان لەنيوئەپراستەكانى ئەيلوولى 2023دا بەرپۆھەچوو.

بەپى زانيارىيەكان لە كۆبوونەوھ [تەكنىيەكەى نيوان ئەو سى لايەنە دا](#) بابەتى سەرەكى گىفتوگۇكان "كرى بۇرى گواستەوھ، بر و كواليتى نەوتى ھەناردەكراو، كەمترىن برى ھەناردەكردن، ھەناردەكردنى نەوتى ئەمباركراو لەگەل پابەندىيەكانى ھەردوو لايەن بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت بووھ."

ھەرۆھە، [ئالپ ئارسلان بايراكتار](#)، وەزىرى وزە و سەرچاوھ سرووشتىيەكانى توركيا لەكاتى دانوستاندنەكانى ھەر سى لايەنەدا كوتى "كىشە تەكنىيەكانى بۇرى نەوتى كوردستان-جەيھان چارەسەر كراون و بەمنزىكانە، بۇرىيەكە بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت نامادە دەبىت."

زىاتر لە شەش مانگ و شەش رۇژە ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان و كەركوك لەرنگەى بەندەرى جەيھانەوھ راگىراوھ، كە رۇژ بە رۇژ زيانەكانى بۇ ھەموو لايەنەكانى نىو ئەم پروسەيە زيادى كرددوھ، بەشئوھەبەك كە ئەو بەرى رۇژانە لەو بۇرىيەوھ ھەناردەكراوھ، بەتئىكراى نىخى نەوتى عىراق دەگاتە سەروو 7 مليار دۇلار و بە نىخى نەوتى برىنت دەگاتە سەروو 7.3 مليار دۇلار و وەكو ئەو بەرەشى لە بودجەى 2023ى عىراقدا ھاتووھ، دەگاتە 6.3 مليار دۇلار، كە ئەم بەرەش بەھەرشئوھەبەك بىت زيانە بۇ ھەر سى لايەنەكە پىكەوھ.

خشتەى 1: خەملىنراوى زيانەكانى راگرتنى ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان و كەركوك لە بەندەرى جەيھان لەماوھى 6 مانگ و 6

زىاتەكان	كىنگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان دۇلار	كىنگە نەوتىيەكانى كەركوك/ دۇلار	كىنگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان و كەركوك/ دۇلار
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى نەوتى ھەتار دەكر اوى عىراق	\$5,810,852,110.00	\$1,227,001,878.33	\$7,037,853,988.33
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى برىقت	\$6,088,099,450.00	\$1,285,544,584.37	\$7,373,644,034.37
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى بودجەى 2023 عىراق	\$5,225,850,000.00	\$1,103,474,610.00	\$6,329,324,610.00

تېبىنى 1: بۇ نەوتى ھەرىمى كوردستان، بەپىي راگە ياندرى كۆمپانىي دى ئىن ئۆ، رۇژىك پىش راگرتنى ھەناردە كىردى نەوتى ھەرىمى كوردستان لەرىگە بەندەرى جەبھانەو بەتېكرا 395 ھەزار بەرمىل ھەناردە كراوہ.

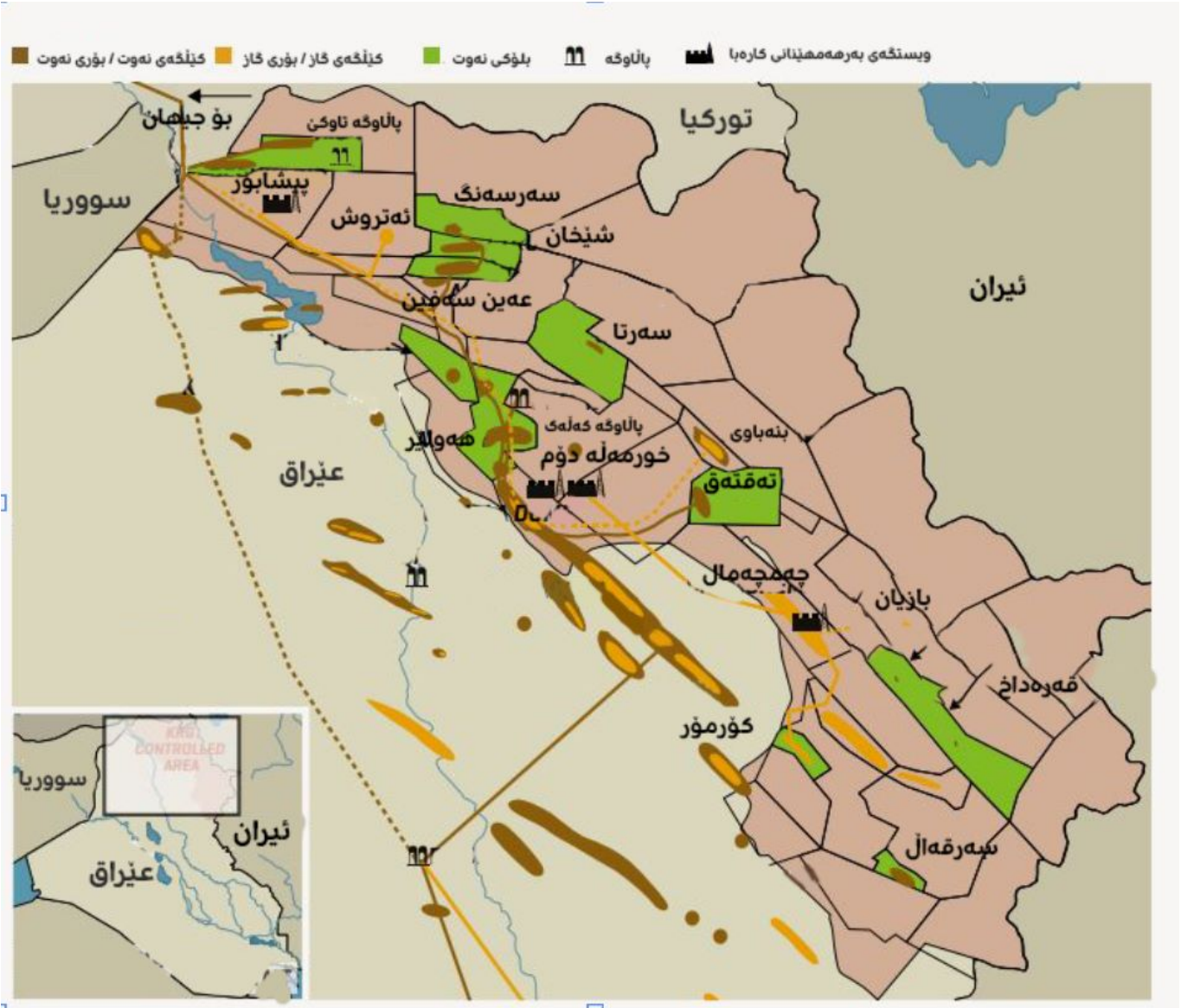
2: بۇ نەوتى كەركوك، لەسەر تېكراى مانگى بەك و دوو و 25 رۇژى مانگى ئادار 2023 ئامادە كراوہ، كە تېكراى ھەناردە كىردى لەمانگى بەك 79 ھەزار و 895، لەمانگى دوو 101 ھەزار و 228 بەرمىل و لە مانگى ئادار 69 ھەزار و 99 بەرمىل نەوت بووہ، كە لە رىگە بەندەرى جەبھانەو ھەناردەى بازارەكانى جېهان كراوہ.

ئاستى بەرھەمھىنان لە كىلگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان چەندە ؟

لە ھەرىمى كوردستان لەكۆى 57 كىلگە و بلۆكى نەوتى، تەنيا لە 13 كىلگەى نەوت و بەك كىلگەى گازىدا بەرھەمھىنانى نەوتى كراوہ، ياخود پىش بەستەنەوہى قوفلى بۆرى ھەناردە كىردى نەوت لەرىگەى جېهانەوہ تېياندا نەوت بەرھەمدەھات. بەپىي بەدواداچوونەوہكان وەكو لە وىنەى 1 دا ھاتووہ، لەناوچەكانى ژىر دەسەلتانى ھەرىمى كوردستان، 13 كىلگەى نەوتى و 1 كىلگەى گازى، كە ئىستا تەنيا لە 9 كىلگە بەرھەمھىنانى نەوت بە كەمترىن ستاف و بەرھەمھىنانى نەوت بۇ نىوخۆ كار دەكەن.

خالىكى سەرنجراكىش نىرخى ئەو نەوتەيە كە بە بازارەكانى نىوخۆ و پاللوگەكان دەفرۆشرىت كە بەپىي بلاوكراوہى كۆمپانىياكان لەنىوان 30-45 دۆلار، بۇ نموونە بەپىي بلاوكراوہى ئىچ كەى ئىن، لە چارەكى دووہمى 2023 ياخود سى مانگى 4.5 و 6 دا تىكراى نىرخى فرۆشتنى بەرمىلىك بە 41.47 دۆلار بووہ، لەكاتىكدا لەو ماوہيەدا تىكراى نىرخى نەوتى ھەناردە كراوى عىراق 73.76 دۆلار بووہ بۇ ھەر بەرمىلىك و تىكراى نىرخى برىنت 78.31 دۆلار بووہ بۇ ھەر بەرمىلىك.

وینە 1 : بلۆكى نەوتى، بۆرى نەوتى و كىلگە نەوتىيەكان، كىلگەى گازى و بۆرى گاز، پاللوگە و وىستگەى بەرھەمھىنانى كارەبا لە ھەرىمى كوردستان.

سەرچاۋە: مېس، 25 ئىيۇن 2023، ۋەرگېرانى بۇ كوردى ناۋەندى لىكۋىتەۋەي رووداۋ

بەپى داتا كۆكراۋەكان كۆمۈرگە خورمەلە بەمدوۋىيە زۆرتىن ئاستى بەرھەمھېننى دەستېنكردوۋەتەۋە 85 ھەزار بەرمىل نەوتە لە رۇژىكدا، بەدوۋىدا كۆمپانىيە دى ئىن ئۇ دېت كە 40 ھەزار بەرمىل نەوتى رۇژانەيە ۋەكە لە خىشتە 2 دا ھاتوۋە. ھەرۋەھا، كەمترىن ئاستى بەرھەمھېننى لە كۆمۈرگە نەوتى ھەولېرە كە رۇژانە 607 بەرمىل نەوتە.

بەپى لىدوانى بەرپىرسانى ھەرىمى كوردستان بېت، ئىستا رۇژانە ھەرىمى كوردستان 85 ھەزار بەرمىل نەوت رادەستى بەغداد دەكات، ۋاتە لەكۈي نەو 220 ھەزارە ئىستا بەرھەمدىت، 134 ھەزار بەرمىل نەوت دەمىننەتەۋە، كە بەپى راگەپاندراۋى ئىچ كەي ئىن، گەلف كىستۈن ۋ دى ئىن ئۇ لەنئو بازارى نىوخۇدا دەفرۇشېنەۋە.

لەراستىدا، دىۋىكى دىكەي ئەم زىادبوۋنەي بەرھەمھېننى نىوخۇي پەيوەستە بە بەرھەمھېننى بۇ پالائوگە نىوخۇبىيەكان كە تواناى پالائوتنى رۇژانەيان دەكاتە نىكەي 335 ھەزار بەرمىل نەوت لە رۇژىكدا، بەمدوۋىيەش پالائوگەي دوكان بۇماۋەي نىكەي دوو سال لە ۋەستابوو، لە سەرھەتاي مانگى جوزەپىرەنەۋە كارمەندەكانى بانگ كىردەۋە بۇ كاركىردن، كە تواناى پالائوتنى رۇژانەي 20 ھەزار بەرمىل نەوتى ھەيە ۋ ئىستا رۇژانە بەتېكرا نىكەي 12 ھەزار بەرمىل نەوت دەپالئوۋىت.

خىشتە 2: تېكراى رۇژانەي ئاستى بەرھەمھېننى نەوت لە كۆمۈرگە نەوتىيەكان ھەرىمى كوردستان

كۆلگە و يۇقى نىسبىتى	كۆمپانىيىلەر	بىشىكى كۆمپانىيىلەر	تېكىرەي بىر ھەمبەندەن / بىر مېل رۇژانە	تېبىنى
1	دى ئىن ئۇ DNO	75%	*000:40	كۆلگە نىسبىتى تارىخى و يېتىشىلەر دى كۆلگە نىسبىتى جىيە، كە دى ئىن ئۇ بىر يۈرۈ دەپات، تەنبا لە كۆلگە نىسبىتى تارىخى بىر ھەمبەندەن نىسبىتى دەستىلەر دى دەپە،
	گەنەل نىرچى GEI	25%		
2	دى ئىن ئۇ DNO	64%	-	بەتقىقە
	كۆمپانىيە و زەدى تۇرغى TEC	16%		
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
3	ئىچ كەى ئىن HKN	62%	000:30	**كۆمپانىيە ئىچ كەى ئىن لە يۇقى سەسەنگە لە ھەردى كۆلگە نىسبىتى سوارە توكە و رۇژانە سوارە توكە لە تىزىك كۆلگە نىسبىتى ئىتروش بىر ھەمبەندەن نىسبىتى بۇ ئىتروش بىر ھەمبەندەن نىسبىتى
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	شاماران پىتروئىوم SPC	18%		
4	شاماران پىتروئىوم SPC	27.60%	-	ئىتروش
	تاقە TAQA	47%		
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	25%		
5	گەنەل كىستون GKP	80%	28,800	بەبىنى راقەندەن كۆمپانىيە تارىخى 25 ئىتروش 2023 ئىتروش نام بىرە رۇژانە ئىتروشقا قىرغىراپە
	مۆل MOL	20%		
6	گەنەل نىرچى GEI	30%	-	سەرتا
	شىفرۇن Chevron	50%		
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
7	گەنەل نىرچى GEI	55%	000:3	تەقتىق
	ئەدەكس پىتروئىوم Addax petroleum	45%		
8	گازپروم Gazprom	40%	000:14	گەرمەن (سەرقەلا و ھەسەرە)
	وېسترن زاقروس ويسترن زاقروس	40%		
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
9	كار گروپ KAR GROUP	100%	85,000	ئاستى بىر ھەمبەندەن رۇژانە تەبىقى بۇ يۇقى ئىتروش ھەندەن دەكەت
	گەنەل نىرچى GEI	40%		
	شىفرۇن Chevron	40%		
10	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%	-	قىرەداخ
	شىفرۇن Chevron	40%		
	روستەن Rosneft	80%		
11	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%	500:3	ئىتروش بىجىل
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	65%		
12	فۇرزا پىتروئىوم forza	65%	605	**بەبىنى دىبىن راقەندەن كۆمپانىيە تارىخى دارا بىر كۆمپانىيە فۇرزا 25 تەمبەن 2023 رۇژانە بىتقىقا 605 بىر مېل نىسبىتى بىر ھەمبەندەن بۇ بازار دەكەت ئىتروش.
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	35%		
13	ھەنت ئۇيل Hunt Oil	80%	-	تەبىقى سەقىنى
	ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	دانەكاز Dana Gas	35%		
14	كرىسنت پىتروئىوم Crescent Petroleum	35%	500:14	ئاساس بىنەمەي بىش راقەنتى ھەندەن نىسبىتى تەبىقى ئىتروش بۇرە، بەبىنى يۇقىراپە دەكەت كۆمپانىيە دانەكاز، ئىتروش راقەنتى ھەندەن نىسبىتى بۇرە بىش راقەنتى بىر ھەمبەندەن تەبىقى و بۇرە راقەنتى 6% ئاستى بىر ھەمبەندەن زىادەن دى
	ئۇ ئىم ئۇ OMV	10%		
	ئىم ئۇ ئىل MOL	10%		
	ئىر دەبىلى RWE	10%		
قۇي كۆشە		218:605		ھەزار بىر مېل نىسبىتى لە رۇژانە

سەراپە: بۇلۇكراۋە كۆمپانىيە نەوتىيەكان لە چارەكى سىيەمى 2023دا.

تېبىنى، لەوانە تېكىرەي رۇژانە بۇ ھەندەك لە كۆلگە نەوتىيەكان گۇرۇپپا بەسەردابىت بەھۇى بەرھەمبەندەن نەوت بۇ ئىتروش و پالۇگە ئىتروش بەھۇى، كە ئىتروش زىات ياخۇد كەمتر بىت لەو ژامەبەى لىزەدا ھاتوۋە.

*بەبىنى زانىرەبە كۆكراۋەكان ئىستا ئاستى بەرھەمبەندەن لەلەبەن كۆمپانىيە دى ئىن ئۇ بەرەبەنەتوۋە بۇ 60 ھەزار لە رۇژانە، لەو كۆلگە نەوتىيەكان، بەلۇم بەبىنى دىبىن بۇلۇكراۋە كۆمپانىيەكان لە 17 ئىتروش 2023دا ئىتروش بە بەرھەمبەندەن 40 ھەزار رۇژانە دەكەت.

**بەبىنى زانىرەبە كۆكراۋەكان لە بۇكى نەوتى ھەولنر 9 ھەزار و 500 بەر مېل رۇژانە بەرھەمبەندەن نەوت لەم رۇژانەدا.

كۆتايى

لەوانەبە لە نىۋەپاستى ئەم مانگە ياخۇد كۆتايەكانىدا، ئەو كۆمپانىيەكانى كە بەرھەمبەندەن پەبەستە بە ھەندەن كۆلگە نەوتى ھەرىقى كوردستان و كەركوك بۇ بەندەرى جەبھان، ئەگەر پىشھاتى ئىتروش لە دانۇستاندەن كە نەبەتە ئاروۋە، چۈنكە ئىستا عىراق و تۇركىيە سەنگەرى داداگان لە بەك گرتوۋە بۇ قەربوۋەكۆلگە نەوتى، ئەو بىش لە پىرەكەى داداگان پارسەوۋە دىت كە قەربوۋەكۆلگە نەوتى بۇ ھەردوۋە لایەن دانوۋە و ئىستا بەھەمبەندەن كە سوۋ دەچىتە سەر قەربوۋەكۆلگە نەوتى، ئىستا تۇركىيە بەشۇۋازىك و عىراقىش بەشۇۋازىك لىكەندەن بۇ دەكەت.

له‌استیدا هه‌ناردەکردنەوهی نەوتی هەریمی کوردستان و ئاگادار کردنەوهی کۆمپانیا نیۆدەولەتییه‌کان له هەریمی کوردستان بۆ به‌رهمه‌مه‌ینان و هه‌ناردەکردنەوهی له‌پێگه‌ی بۆریه‌وه په‌یوه‌سته به دوو خالی سه‌ره‌کیه‌وه، یه‌که‌میان ئه‌وه‌یه که به‌غدا ناتوانی‌ت مانگانه ئه‌و 1.3 تریلۆن دیناره‌ی له بودجه‌دا دانراوه بنی‌ریت بۆ هەریمی کوردستان، به‌بن به‌شداریی هەریمی کوردستان له دابینکردنی ئه‌و پره‌ی وه‌ک به‌شداریی له کۆی داها‌تی عێراق ها‌تووه. دووه‌میان په‌یوه‌سته به‌شێوازی کارکردنی کۆمپانیا نه‌وتیه‌کانه‌وه، چونکه ئیستا خه‌ریکن رازی ده‌بن به‌وشیوازه‌ی ئیستا بۆ نیوخۆ به‌رهمه‌مه‌ینان بکه‌ن نه‌ک بۆ هه‌ناردەکردنەوهی بۆ بازاره‌کانی جیهان، چونکه عێراق شه‌ش دۆلاری داناوه وه‌ک چه‌قده‌ستی به‌رهمه‌مه‌ینانی هه‌ر به‌رمیلێک نەوت، له‌کاتی‌کدا ئیستا هه‌ر چۆنیک بێت دوو هینده و زیاتری ئه‌و بره‌یان بۆ ده‌مینیته‌وه له به‌رهمه‌مه‌ینانی هه‌ر به‌رمیلێک نەوت دا.

له‌کۆتاییدا، هه‌ناردەکردنەوهی نەوت له به‌رژه‌وه‌ندی عێراق و تورکیا به‌رژه‌وه‌ندی هەریمی کوردستان، چونکه تورکیا رۆژ به‌ رۆژ زیانه‌کانی زیاتر ده‌کات و به‌پێی رێککه‌وتنه‌که‌ش ناتوانی‌ت چیدیکه به‌هۆی هۆکاری ته‌کنیکیه‌وه دوای بخات، هه‌روه‌ها پابه‌ندی و گوشاره‌کانیش له‌سه‌ر عێراق به‌رامبه‌ر به هەریمی کوردستان زیاتر ده‌کات.